

TARJIMA JARAYONIDA FRAZEOLOGIK ATAMALARNING O'RNI VA AHAMIYATI

Shananova Laylo Djumaboyevna

Samarqand viloyati Ishtixon tumani

29-umumiy o'rta ta'lim maktabining ingliz tili fani o'qituvchisi

933559390

Annotatsiya: *Ushbu maqola tarjima jarayonida frazeologik atamalarning o'rni va ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil qilishga bag'ishlangan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, frazeologik atamalarni muvaffaqiyatli tarjima qilish uchun tarjimon nafaqat ikki tilni, balki ikkala xalqning madaniyati, tarixiy taraqqiyoti va milliy o'ziga xosliklarini chuqur bilishi zarur.*

Kalit so'zlar: *frazeologik atamalar, tarjima jarayoni, ekvivalentlik, madaniy komponent, tarjima strategiyalari, lingvistik transformatsiya, semantik tahlil*

Аннотация: *Данная статья посвящена научному анализу роли и значения фразеологических терминов в процессе перевода. Результаты показывают, что для успешного перевода фразеологических терминов переводчик должен обладать глубокими знаниями не только двух языков, но и культуры, исторического развития и национальной идентичности обоих народов.*

Ключевые слова: *фразеологические термины, процесс перевода, эквивалентность, культурная составляющая, стратегии перевода, языковая трансформация, семантический анализ*

Abstract: *This article is devoted to a scientific analysis of the role and significance of phraseological terms in the translation process. The results show that for the successful translation of phraseological terms, the translator must have a deep knowledge not only of the two languages, but also of the culture, historical development and national identity of both peoples.*

Keywords: *phraseological terms, translation process, equivalence, cultural component, translation strategies, linguistic transformation, semantic analysis*

Kirish. Zamonaviy tarjimashunoslikda frazeologik atamalarning tarjimasi eng murakkab va bahsli masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Frazeologizmlar tarkibiy qismlari ma'nosidan kelib chiqmaydigan barqaror birikmalar sifatida til tizimining o'ziga xos qatlamini tashkil etadi va milliy-madaniy xususiyatlarning leksik tizimda o'ziga xos ifodasidir [1]. Tarjima jarayonida frazeologik atamalarning o'rni muammosi ko'p yillar davomida tilshunolar, tarjimonlar va madaniyatshunoslarning e'tiborida bo'lib kelgan.

V.N. Komissarov ta'kidlashicha, frazeologik atamalar tarjimasi nafaqat lingvistik, balki madaniyatlararo muloqotning muhim aspekti hisoblanadi, chunki har bir til o'z frazeologik fondida o'ziga xos kontseptual dunyoqarashni aks ettiradi [2]. Bu masala tarjima nazariyasi va amaliyoti uchun fundamental ahamiyatga ega, chunki frazeologik atamalarning noto'g'ri yoki kamchilik bilan tarjimasi matnning umumiy semantik va stilistik qiymatini sezilarli darajada pasaytirishi mumkin. O'zbek tilshunosligida ham frazeologik atamalar tarjimasi muammosi A.Hojiyev, Sh.Rahmatullaev va boshqa tadqiqotchilar tomonidan ko'rib chiqilgan bo'lib, ular frazeologizmlarning milliy-madaniy tabiatini va ularni boshqa tillarga o'tkazishdagi qiyinchiliklarni ta'kidlashgan [3].

Metodologiya va adabiyotlar tahlili. Tadqiqot qiyosiy-taqqosloviiy, tavsifiy-tahliliy va semantik tahlil metodlari asosida amalga oshirildi. Frazeologik atamalar tarjimasi nazariyasining asosiy qoidalari Y.I. Retsker, A.V. Kunin, V.N. Komissarov, L.S. Barkhudarov kabi klassik tarjimashunoslik vakillari asarlarida ishlab chiqilgan. Frazeologik atamalar tarjimasiga doir adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu muammo turli yondashuvlar asosida o'rganilgan. Ekvivalentlik nazariyasi doirasida V.N. Komissarov frazeologik atamalar tarjimasida to'rt xil ekvivalentlik darajasini ajratadi: to'liq ekvivalentlik, qisman ekvivalentlik, analogiya va tavsifiy tarjima [2]. Y.I. Retsker esa frazeologik ekvivalentlar, frazeologik analoglar va kalka tarjimasi kabi asosiy usullarni ta'kidlaydi [4]. A.V. Kunin frazeologizmlarni tarjima qilishda ularning semantik, stilistik va pragmatik komponentlarini saqlab qolishning zarurligini alohida ta'kidlagan [5]. A.Hojiyev esa frazeologik atamalarning qiyosiy ma'no kasb etish mexanizmlarini va ularning madaniy-milliy xususiyatlarini tahlil qilgan [6]. Xorijiy adabiyotlarda P. Newmark frazeologizmlar tarjimasida madaniy komponentning rolini ta'kidlab, tarjimon "madaniy vositachi" rolini o'ynashi kerakligini ko'rsatgan [7]. M. Baker esa frazeologik atamalarni tarjima qilishda ekvivalentlik muammosiga alohida e'tibor qaratib, leksik va grammatik ekvivalentlikning farqini tushuntirgan [8].

Natijalar va muhokama. Adabiyotlar tahlili va nazariy materiallar o'rganish asosida frazeologik atamalarning tarjima jarayonidagi o'rni va ahamiyatiga doir qator muhim xulosalar shakllandi. Birinchidan, frazeologik atamalar tarjimada ikki tomonlama vazifani bajaradi: ular nafaqat ma'lumot uzatish vositasi, balki madaniy kod tashuvchisi sifatida ham qaralishi kerak. Frazeologizmlarning tarkibiy qismlari ko'pincha etimologik jihatdan ma'lum bir xalqning tarixiy tajribasi, marosim an'analari, e'tiqod tizimlari bilan bog'liq bo'ladi. Masalan, o'zbek tilidagi "yetti qavat osmonga chiqmoq" frazeologizmida milliy raqamlar ramziyoti va madaniy tasavvurlar aks etgan [3]. Bunday atamalarni tarjima qilishda tarjimon original frazeologizmning madaniy kodini dekodlash va uni maqsad tilda qayta kodlash jarayonini amalga oshiradi. Ikkinchidan, frazeologik

ekvivalentlik muammosi tarjima nazariyasining markaziy masalalaridan biri ekanligi aniqlandi. Ko'proq qisman ekvivalentlik yoki analogiya orqali tarjima amalga oshiriladi. Masalan, ingliz tilidagi "to kill two birds with one stone" iborasi o'zbek tilida "bir o'q bilan ikki quyonni urmoq" deb tarjima qilinishi mumkin, bu yerda semantik va funksional ekvivalentlik saqlanadi, lekin komponent tarkibi farq qiladi [4]. Uchinchidan, frazeologik atamalar tarjimasida transformatsiya usullari muhim ahamiyatga ega. L.S. Barkhudarov tarjima jarayonida leksik, grammatik va stilistik transformatsiyalarni ajratgan [9].

Frazeologizmlar tarjimasida eng keng tarqalgan transformatsiya turlari orasida kalka (so'zma-so'z tarjima), analog tanlash, tavsifiy tarjima va kompensatsiya usullari mavjud. Kalka usuli faqat frazeologizmning tashqi shakli va ichki semantik tuzilishi maqsad tilida tushunarli bo'lgan holatlarda qo'llaniladi. Tavsifiy tarjima esa ekvivalent yoki analog topilmaganda frazeologizmning ma'nosini erkin shakldagi birikmalar orqali ifodalashni nazarda tutadi [5]. To'rtinchidan, frazeologik atamalar tarjimasida kontekstual omilning roli ta'kidlanishi kerak. Bir xil frazeologizm turli kontekstlarda turlicha tarjima qilinishi mumkin, chunki uning funksional yuklanganligi va stilistik rangi matn turiga, kommunikativ vaziyatga va maqsadli auditoriya xususiyatlariga bog'liq. P. Newmark kommunikativ tarjima va semantik tarjima o'rtasidagi farqni ta'kidlab, frazeologizmlar tarjimasida funksional yondashuvning ustunligini ko'rsatgan [7]. Shu sababli, frazeologizmlar tarjimasi ko'pincha madaniyatlararo muloqot muammosiga aylanadi va tarjimon nafaqat lingvistik, balki madaniy kompetentsiyaga ham ega bo'lishi zarur [8]. Oltinchidan, zamonaviy tarjimashunoslikda frazeologik atamalar tarjimasiga funksional-pragmatik yondashuv kuchayib bormoqda. Bu yondashuv tarjimaning maqsadi va funksiyasini hisobga olgan holda frazeologizmlarni tarjima qilishni talab etadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, frazeologik atamalar tarjima jarayonining muhim komponenti bo'lib, ularning to'g'ri va samarali tarjimasi yuqori malakali tarjimonlik faoliyatining asosiy ko'rsatkichlaridan biridir. Frazeologik atamalarning tarjimadagi o'rni nafaqat leksik-semantik ekvivalentlikni ta'minlashdan, balki madaniyatlararo ko'prik vazifasini bajarishdan ham iborat. Frazeologizmlar tildagi milliy-madaniy kodning eng konsentratsiyalangan ifodasidir va ularning tarjimasi lingvistik, madaniy va pragmatik muammolarning murakkab majmuini hal etishni talab etadi. Tadqiqot davomida frazeologik atamalar tarjimasining asosiy strategiyalari va usullari aniqlandi: to'liq ekvivalentlik, qisman ekvivalentlik, analogiya, kalka, tavsifiy tarjima va transformatsiya usullari. Har bir usulning o'z qo'llanilish sohasi va cheklovlari mavjud bo'lib, tarjimon konkret vaziyatda kontekst, matn turi, kommunikativ maqsad va maqsadli auditoriya xususiyatlarini hisobga olgan holda optimal strategiyani tanlashi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Виноградов В.В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины // Лексикология и лексикография. – М.: Наука, 1977. – С. 118-139.
2. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
3. Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тилининг фразеологик луғати. – Тошкент: Ўқитувчи, 1978. – 415 б.
4. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – М.: Международные отношения, 1974. – 216 с.
5. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. – М.: Международные отношения, 1972. – 289 с.
6. Ҳожиёв А. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2002. – 456 б.
7. Newmark P. A Textbook of Translation. – London: Prentice Hall, 1988. – 292 p.
8. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. – London: Routledge, 1992. – 304 p.
9. Бархударов Л.С. Язык и перевод. – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.